

การศึกษาและประเมินองค์ประกอบสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมเมืองพิษณุโลก*

A study and Assessment of Cultural Environment Elements of Phitsanulok

สุรัตน์ นิมขาว (Suratn Nimkhao)**

พรพจน์ สุขเกษม (Pornpoj Sukhasem)***

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา ประเมินคุณค่าความสำคัญขององค์ประกอบสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมเมืองพิษณุโลก และข้อเสนอแนะในการพัฒนาเมืองพิษณุโลกที่มีสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมอันทรงคุณค่าให้เกิดความเหมาะสมและสอดคล้องกับแนวคิดการพัฒนาเมือง อาศัยการรับรู้และการประเมินคุณค่าความสำคัญขององค์ประกอบสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมโดยประชากรที่มีพื้นเพ และประสบการณ์ในเมืองพิษณุโลก การเก็บข้อมูลใช้วิธีเก็บรวบรวมจากเอกสารและการสำรวจภาคสนาม การประเมินคุณค่าองค์ประกอบของสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมใช้แบบสอบถามเก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่าง 3 กลุ่ม คือ กลุ่มวัยรุ่น/เยาวชน กลุ่มวัยทำงาน และกลุ่มวัยผู้สูงอายุ จำนวนรวมทั้งสิ้น 100 ตัวอย่าง สรุปผลการวิเคราะห์ด้วยสถิติพรรณนา และสถิติอ้างอิงหรือสถิติอนุมาน จากนั้นจึงนำผลสรุปที่ได้นำเสนอต่อกลุ่มผู้เชี่ยวชาญ เพื่อรับข้อคิดเห็นที่มีต่อกระบวนการประเมินคุณค่าความสำคัญของสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมเมืองพิษณุโลก และข้อเสนอแนะในการพัฒนาเมืองพิษณุโลกที่มีสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมที่ทรงคุณค่าให้เหมาะสมสอดคล้องกับแนวคิดการพัฒนาเมืองในปัจจุบันและอนาคต

ผลสรุปจากการวิจัยพบว่า กลุ่มตัวอย่างทั้ง 3 กลุ่มรับรู้และให้คุณค่าความสำคัญต่อองค์ประกอบสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมด้านต่างๆอยู่ในระดับมากที่สุด ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความตระหนักรู้ในคุณค่าความสำคัญที่บ่งบอกเอกลักษณ์อันน่าภาคภูมิใจในท้องถิ่นของตน และในภาพรวมเมืองพิษณุโลกยังคงเป็นเมืองสำคัญทางพระพุทธศาสนา การดำเนินวิถีชีวิตยังคงเป็นไปตามกรอบวัฒนธรรม และขนบธรรมเนียม ประเพณีอันดีงามเช่นที่เคยเป็นมาแต่ในอดีต

* บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์ หลักสูตรปริญญาการวางแผนชุมชนเมืองและสภาพแวดล้อมมหบัณฑิต สาขาวิชาการวางแผนชุมชนเมืองและสภาพแวดล้อม ภาควิชาการออกแบบและวางแผนชุมชนเมือง บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

This article is part of a thesis for Master of Urban and Environmental Planning Program in Urban and Environmental Planning, Department of Urban Design and Planning, Graduate School, Silpakorn University

** นักศึกษาหลักสูตรปริญญาการวางแผนชุมชนเมืองและสภาพแวดล้อมมหบัณฑิต สาขาวิชาการวางแผนชุมชนเมืองและสภาพแวดล้อม ภาควิชาการออกแบบและวางแผนชุมชนเมือง บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร E-mail : Tsuratn@gmail.com

Student of the Master of Urban and Environmental Planning Program in Urban and Environmental planning, Department of Urban Design and Planning, Graduate School, Silpakorn University

*** ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ประจำภาควิชาการออกแบบและวางแผนชุมชนเมือง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร (อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์)

Assistant professor, Department of Urban Design and Planning, Faculty of Architecture, Silpakorn University (Thesis Advisor)

ข้อเสนอแนะในการพัฒนาเมืองพิษณุโลกที่มีสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมที่ทรงคุณค่าให้เหมาะสมสอดคล้องกับแนวคิดการพัฒนาเมืองในปัจจุบันและอนาคต แบ่งออกเป็น (1) ข้อเสนอแนะการพัฒนาเมืองพิษณุโลกในระดับประชาชน มุ่งเน้นการสร้างความรู้ความเข้าใจในกระบวนการและวิธีการของการอนุรักษ์ และพัฒนาและสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในทุกระดับต่อการพัฒนาและเปลี่ยนแปลง เพื่อพิทักษ์รักษาองค์ประกอบสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมต่างๆ (2) ข้อเสนอแนะการพัฒนาเมืองพิษณุโลกในระดับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง สร้างความชัดเจนในการกำหนดแผนนโยบายทั้งการอนุรักษ์และการพัฒนาเมือง พร้อมกับการสร้างความชัดเจนให้เกิดขึ้นเป็นรูปธรรมถึงเอกลักษณ์โครงสร้างของเมืองในลักษณะของการเป็นถิ่นที่ (Sense of place) ภายใต้ความร่วมมือระหว่างหน่วยงาน องค์กร และกลุ่มกิจกรรมต่างๆ เพื่อประสานความร่วมมือให้สอดคล้องกันอย่างครอบคลุม

คำสำคัญ : องค์ประกอบ, การรับรู้, การประเมินคุณค่าความสำคัญ, สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม, เมืองพิษณุโลก

Abstract

This study aimed to (1) explore and evaluate the values and importance of cultural environment components of Phitsanulok Province and (2) provide recommendations about the development of Phitsanulok city with valuable cultural environment in correlation with the urban development perspective through perceptions and the evaluation of cultural environment values from native and experienced residents living in Phitsanulok Province. Literature review and field survey were employed in this study. The evaluation of values and importance of cultural environment components was conducted through the questionnaire from three population groups as a total of 100 samples including youth, working age and elderly groups. The research results were then summarized by descriptive statistics and inferential statistics. Subsequently, the results of this study were presented to the expertise in order to obtain further recommendations regarding the evaluation of the values and importance of cultural environment components of Phitsanulok Province including the suggestions about the development of Phitsanulok city with valuable cultural environment in correlation with urban development perspectives at present and in the future.

The results of this study responded to research questions comprehensively. The population groups perceived and recognized the values and importance of cultural environmental components in all perspectives as follows (1) the components of abstract cultural environment which included the tradition of Phra Phuttha Chinnarat Buddha image celebration, (2) the components of man-made cultural environment which included Phra Sri Rattana Mahathat Temple and (3) the natural cultural environment component of the Nan

River respectively. The results showed the recognition of values which reflected the uniqueness of local community. Moreover, the results indicated that Phitsanulok Province remained the center of Buddhism which with people's livelihoods were adhered to culture, norms and traditions as in the past.

The recommendations on the development of Phitsanulok Province with valuable cultural environment in correlation with urban development perspectives at present and in the future were comprised of three areas. (1) The recommendations on urban development at population level which focused on building understanding about conservation process and methods with the support of participatory-approach at all levels toward community changes and development for the conservation of cultural environment components. (2) The recommendations on urban development at related-authorities level which focused on developing concrete policy plans on the conservation and development of Phitsanulok Province including creating the explicit uniqueness of city structure as a sense of place under the collaboration among relevant authorities, organizations, activity groups toward comprehensive and convergent collaboration.

Keywords : Elements, Perception, Values Assessment, Cultural Environment, Phitsanulok Historical City

ความเป็นมาและความสำคัญของการวิจัย

เมืองพิษณุโลก หรือ เมืองสองแคว ได้ถือกำเนิดการก่อรูปเมืองขึ้นบริเวณริมสองฝั่งของแม่น้ำน่าน แต่เดิมเคยเป็นชุมชนขนาดเล็กที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์มาก่อนยุคสมัยอารยธรรมสุโขทัย การดำเนินวิถีชีวิตเป็นไปในเชิงความสัมพันธ์ที่อิงอาศัยความอุดมสมบูรณ์จากธรรมชาติ เมืองพิษณุโลกตั้งอยู่ในตำแหน่งชุมทางการค้าและการคมนาคมในภูมิภาค จึงส่งผลให้ชุมชนขนาดเล็กแห่งนี้มีบทบาทเป็นแหล่งทรัพยากรทางธรรมชาติที่สำคัญ ทั้งเกลือสินเธาว์ แร่เหล็ก และของป่า เป็นต้น รวมทั้งเป็นชุมทางการค้าขายแลกเปลี่ยนสินค้าและจุดยุทธศาสตร์ที่สำคัญ (ธีระวัฒน์ แสนคำ, 2551) ด้วยเหตุที่เมืองพิษณุโลกเป็นเมืองที่มีจุดยุทธศาสตร์ที่สำคัญจึงส่งผลให้มีการพัฒนาการมาอย่างต่อเนื่อง โดยเปลี่ยนบทบาทและอัตลักษณ์ของตนเองไปตามวัฒนธรรมในแต่ละยุคสมัย กล่าวคือ ในยุคสมัยอารยธรรมสุโขทัยเมืองพิษณุโลก หรือเมืองสองแควในขณะนั้น มีบทบาทเป็นเมืองศูนย์กลางทางศาสนาที่สำคัญ ในยุคสมัยอารยธรรมอยุธยาเมืองพิษณุโลกได้มีบทบาทที่สำคัญในการเป็นเมืองศูนย์กลางทางการทหาร การเมืองการปกครองปกครองหัวเมืองฝ่ายเหนือ

จากการศึกษาเอกสารการจัดแบ่งประเภทเมืองเก่า และกลุ่มเมืองเก่า พบว่า เมืองพิษณุโลกจัดเป็นเมืองเก่าประเภทที่ 4 และจัดอยู่ในกลุ่มเมืองเก่ากลุ่มที่ 1 (สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2554: 23-30) คือ เป็นเมืองเก่าที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์และในปัจจุบันมีลักษณะการอยู่

อาศัยของเมืองใหม่ซ้อนทับอยู่บนเมืองเก่า ซึ่งถือเป็นภัยคุกคามต่อคุณค่าความสำคัญ ในการดำเนินการวิจัยได้ นิยามศัพท์ไว้ดังนี้

“สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม” (cultural environment) หมายถึง บริเวณทางภูมิศาสตร์ หรือพื้นที่ โดยรวมที่สะท้อนบอกเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ ความสัมพันธ์ของมนุษย์กับธรรมชาติ พัฒนาการทางสังคมและ วิถีชีวิตของผู้คนในทุกระดับ ที่มีชุมชนเป็นผู้บอกเรื่องราวโดยให้ความสำคัญกับคุณค่าทั้งในอดีตและปัจจุบัน

“ประเมิน” (evaluation) หมายถึง การวัดคุณค่าหรือผลความก้าวหน้า การประมาณ คัดคะแนน โดยในการวิจัยนี้อาศัยการรับรู้ของคนในพื้นที่เป็นผู้ประเมินให้คุณค่าความสำคัญ

“องค์ประกอบ” หมายถึง หน่วย ชิ้นส่วน หรือส่วนของสิ่งต่างๆ ใดๆ ที่ใช้ประกอบกัน เป็นสิ่งใหญ่ขึ้น ทำให้เกิดเป็นรูปร่างขึ้นมาใหม่โดยเฉพาะ

“เมืองพิษณุโลก” หมายถึง เมืองเก่าที่ตั้งอยู่ในลุ่มแม่น้ำน่านบริเวณอำเภอเมืองพิษณุโลก จังหวัด พิษณุโลก ปัจจุบันพื้นที่โดยส่วนใหญ่อยู่ในความดูแลรับผิดชอบของเทศบาลนครพิษณุโลก และรวมไปถึงพื้นที่ใน เขตการปกครองส่วนท้องถิ่นอื่นๆที่อยู่ในบริเวณใกล้เคียง อันมีความสัมพันธ์กันทางภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ โบราณคดี สังคมศาสตร์ และวัฒนธรรม ที่หลอมรวมกันเป็นลักษณะเฉพาะของเมือง

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

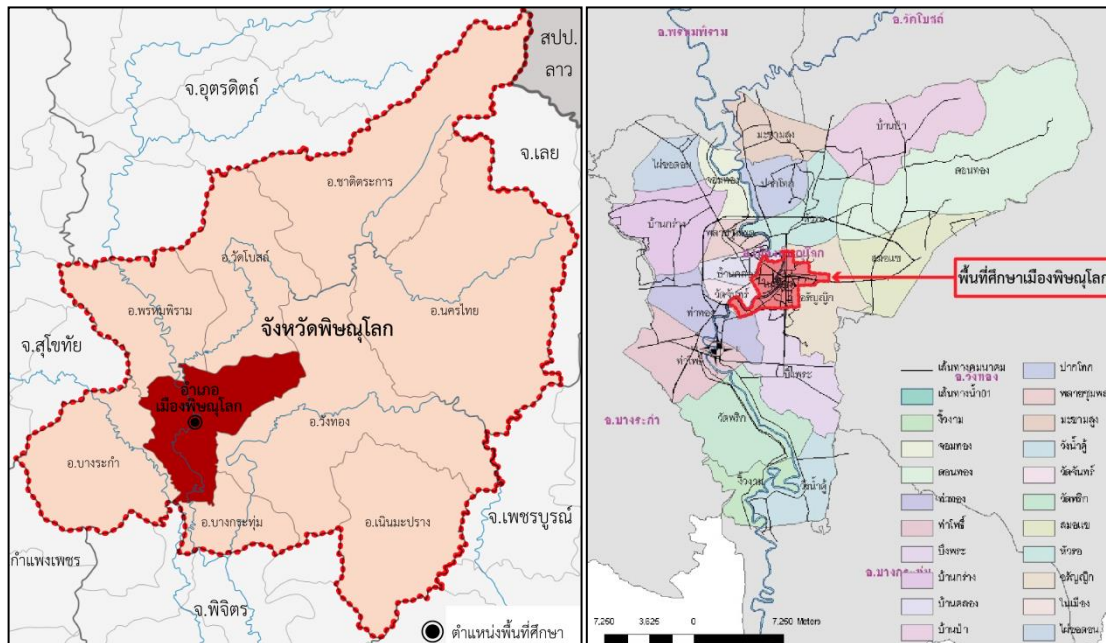
1. เพื่อศึกษาทฤษฎี แนวคิด เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา และจัดจำแนก องค์ประกอบสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม การสร้างเกณฑ์คุณค่าของสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม และการจัดการเพื่อ การอนุรักษ์และพัฒนาเมืองที่มีสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมแต่ละประเภทอย่างเหมาะสม โดยศึกษาควบคู่ไปกับ ประวัติศาสตร์ พัฒนาการการเปลี่ยนแปลงของเมืองพิษณุโลกตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน และนโยบายการพัฒนา เมืองพิษณุโลกในระดับต่างๆ

2. เพื่อวิเคราะห์ ค้นหา และประเมินคุณค่าความสำคัญของสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมเมืองพิษณุโลก

3. เพื่อเสนอข้อเสนอแนะในการพัฒนาเมืองพิษณุโลกที่มีสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมที่ทรงคุณค่าให้ เหมาะสมสอดคล้องกับแนวคิดการพัฒนาเมืองในปัจจุบันและอนาคต

ขอบเขตด้านพื้นที่

พื้นที่วิจัยครอบคลุมพื้นที่บริเวณเมืองพิษณุโลก และบริเวณใกล้เคียงตามลักษณะเนื้อหาของการ ศึกษา เป็นพื้นที่ที่มีคุณค่าเชื่อมโยงทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม พื้นที่วิจัยส่วนใหญ่อยู่ในเขตความ รับผิดชอบของเทศบาลนครพิษณุโลกซึ่งตั้งอยู่ศูนย์กลางของเมืองพิษณุโลก ตั้งแต่บริเวณพื้นที่กองทัพนครที่ 3 ค่ายสมเด็จพระนเรศวรมหาราช เรื่อยมาจนถึงบริเวณพื้นที่วัดจุฬามณี มีพื้นที่โดยประมาณ 18.26 ตร.กม. มีอาณาเขตติดต่อ ดังนี้ ทิศเหนือ จรดเทศบาลตำบลหัวรอ และ เทศบาลเมืองอรัญญิก ทิศใต้ จรดเทศบาลตำบล ท่าทอง และ องค์การบริหารส่วนตำบลวัดจันทร์ ทิศตะวันออก จรดเทศบาลเมืองอรัญญิก และทิศตะวันตก จรด เทศบาลตำบลท่าทอง และ เทศบาลตำบลบ้านคลอง

ภาพที่ 1 แสดงตำแหน่งพื้นที่ศึกษาเมืองพิษณุโลก อำเภอเมืองพิษณุโลก จังหวัดพิษณุโลก
ที่มา : จัดทำโดยผู้วิจัย

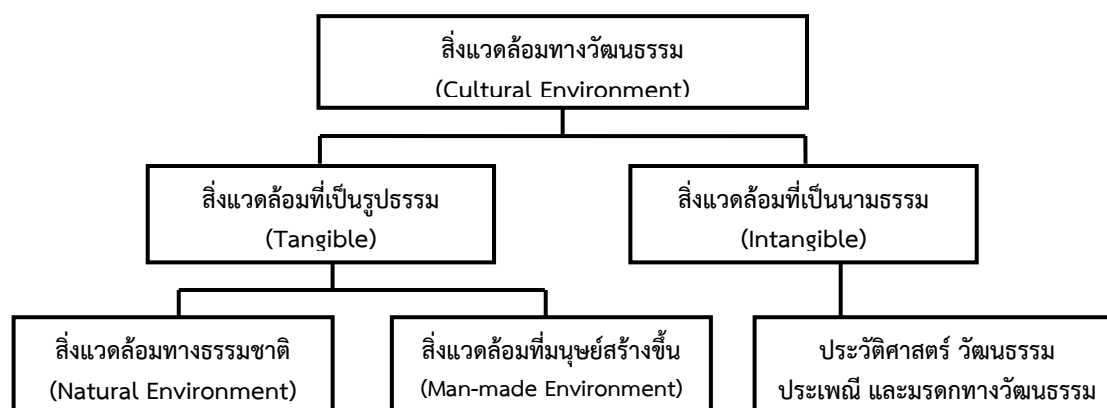
ภาพที่ 2 แสดงพื้นที่ศึกษาเทศบาลนครพิษณุโลก
ที่มา : จัดทำโดยผู้วิจัย

ขอบเขตด้านเนื้อหา

ในการวิจัยได้ศึกษาทฤษฎี แนวคิด เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม มรดกทางวัฒนธรรม และโครงสร้างองค์ประกอบทางกายภาพของเมือง เพื่อใช้เป็นกรอบโครงสร้างหลักของการวิจัย การค้นหา จัดจำแนก และประเมินคุณค่าความสำคัญขององค์ประกอบสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมเมือง พิษณุโลกทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม การศึกษาแนวคิดสภาพแวดล้อมเมืองและชุมชนที่ดี เพื่อใช้เป็นแนวทางในการกำหนดเกณฑ์การคัดกรองแหล่งสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมเมืองพิษณุโลกในเบื้องต้น การศึกษาทฤษฎีการรับรู้สภาพแวดล้อม และระบบนิเวศของมนุษย์ เพื่อทำความเข้าใจกระบวนการรับรู้ การประมวลผลและการตีความของบุคคล ควบคู่กับการศึกษาบริบทของเมืองพิษณุโลกใน 4 มิติ คือ มิติด้านประวัติศาสตร์ความเป็นมาของเมืองพิษณุโลก บทบาทหน้าที่ และความสำคัญของเมืองในบริบทที่แตกต่างกันตามการเปลี่ยนแปลงในแต่ละยุคสมัย มิติด้านกายภาพ เน้นศึกษาให้ครอบคลุมลักษณะสิ่งแวดล้อมรูปธรรม สังคม และเศรษฐกิจ เพื่อทำความเข้าใจพื้นที่ศึกษาในมิติต่างๆ ที่มีนัยต่อการค้นหาและระบุตำแหน่งองค์ประกอบของสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมที่ยังคงปรากฏเป็นหลักฐานอยู่ในปัจจุบัน

กรอบทฤษฎีและแนวคิดในการวิจัย

กรอบทฤษฎีและแนวคิดของการวิจัย อาศัยกรอบแนวคิดสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม (Cultural Environment) เป็นกรอบโครงสร้างหลักในการวิจัย ศึกษาถึงภาพรวมของพื้นที่หรือบริเวณทางภูมิศาสตร์ที่สะท้อนและบอกเล่าเรื่องราวอันเกี่ยวเนื่องกับประวัติศาสตร์ และการพัฒนาทางสังคมของมนุษย์ อันมีคุณค่าทั้งในอดีตและปัจจุบัน โดยให้ความสำคัญกับพื้นที่โดยรวมมากกว่าพื้นที่เพียงจุดเดียว¹

แผนภูมิที่ 1 โครงสร้างกรอบแนวคิดสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม

¹ สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, ระบบเพื่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม. (กรุงเทพฯ: สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2548), 2.

เกณฑ์การประเมินคุณค่าความสำคัญแหล่งสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมเมืองพิษณุโลกเบื้องต้น
จากการศึกษาแนวคิดสภาพแวดล้อมเมืองและชุมชน² ผู้วิจัยได้กำหนดเกณฑ์เพื่อการคัดกรองแหล่ง
สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมเมืองพิษณุโลกในเบื้องต้น อันมีคุณลักษณะพิเศษที่สามารถสะท้อนให้เห็นถึงเอกลักษณ์
เฉพาะตัวของเมืองพิษณุโลก โดยเกณฑ์ในการประเมินมีดังนี้

- 1) ความเป็นเอกภาพกลมกลืนเป็นหนึ่งเดียวกัน (Unity)
- 2) การแสดงออกถึงทิศทางของเมืองที่ชัดเจน (Orientation)
- 3) ความสอดคล้องของพื้นที่และเรื่องราวของชุมชนเมือง (Compatibility)
- 4) การส่งเสริมให้เกิดปฏิสัมพันธ์ที่ดีในชุมชนเมือง (Dynamic and Interaction)
- 5) การสร้างความรู้สึกมั่นคงและปลอดภัยในการดำเนินวิถีชีวิต (Security)
- 6) การสร้างบรรยากาศความมีชีวิตชีวาให้กับชุมชนเมือง (Vitality)
- 7) การมีส่วนร่วมดำรงรักษาทรัพยากรทางธรรมชาติของพื้นที่ (Contribute)
- 8) การสะท้อนให้เห็นมิติทางด้านสังคมและวัฒนธรรมที่ชัดเจน (Cultural Scenario)
- 9) การส่งเสริมให้เกิดคุณค่าทางเศรษฐกิจของชุมชนเมือง (Economic Value)
- 10) การสร้างประสบการณ์ การเรียนรู้จดจำและการถ่ายทอดให้กับคนในยุคปัจจุบันได้
(Experience and Remember)

กระบวนการดำเนินการวิจัย

กระบวนการการดำเนินการวิจัยประกอบด้วย 7 ขั้นตอนสำคัญ ประกอบด้วย

1. การศึกษาทฤษฎี แนวคิด และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม การศึกษา
การประเมินคุณค่าความสำคัญขององค์ประกอบสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม โดยใช้วิธีการศึกษาและรวบรวมข้อมูล
จากหนังสือ เอกสารงานวิจัยจากห้องสมุด หน่วยงานราชการ และการค้นคว้าจากสื่ออิเล็กทรอนิกส์ การศึกษา
ข้อมูลบริบทเมืองพิษณุโลกจากเอกสารทางประวัติศาสตร์ สื่ออิเล็กทรอนิกส์ และการลงสำรวจพื้นที่ภาคสนามใน
เบื้องต้น ใช้วิธีการเดินสำรวจและสังเกตการณ์ด้วยสายตา พร้อมทั้งจดบันทึกและบันทึกภาพนิ่ง เพื่อทำความเข้าใจ
สภาพกายภาพและความสัมพันธ์ขององค์ประกอบต่างๆ ภายในเมือง

2. คัดเลือกและประเมินคุณค่าขององค์ประกอบสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมในเบื้องต้น ให้ได้
องค์ประกอบที่มีคุณลักษณะสอดคล้องตามเกณฑ์การคัดกรองแหล่งสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมเมืองพิษณุโลก

3. สร้างเครื่องมือการวิจัย คือ แบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์ โดยแบบสอบถามจะใช้รูปภาพที่
เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมประกอบความเข้าใจ เป็นเครื่องมือในการเก็บข้อมูลเชิงปริมาณใช้กับกลุ่ม
ตัวอย่างที่เป็นประชากรในพื้นที่วิจัย หรือ ประชากรที่มีพื้นเพและประสบการณ์ในเมืองพิษณุโลก โดยอาศัยการ
รับรู้ในการประเมินให้คุณค่าความสำคัญต่อองค์ประกอบของสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม ส่วนแบบสัมภาษณ์

² สติพร ภิรมย์รัตน์, การวางแผนและผังชุมชนเมือง : ประสบการณ์ของสหรัฐอเมริกา (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2541), 176.

ใช้วิธีการตั้งคำถามปลายเปิดในการสัมภาษณ์ และเป็นการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Structured Interview) เป็นเครื่องมือในการเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพใช้กับกลุ่มตัวอย่างที่เป็นกลุ่มผู้เชี่ยวชาญ

4. การดำเนินการวิจัยภาคสนาม โดยนำแบบสอบถามไปใช้ในการสำรวจความคิดเห็นจากกลุ่มตัวอย่างของประชากรในพื้นที่วิจัยเมืองพิษณุโลกทั้งสิ้น 68,915 คน โดยใช้สูตรในการคำนวณของ ทาโร ยามาเน ที่ระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 90 ได้ขนาดกลุ่มตัวอย่างจำนวน 100 ตัวอย่าง ประกอบด้วย กลุ่มวัยรุ่น 17 ตัวอย่าง กลุ่มวัยทำงาน 41 ตัวอย่าง และกลุ่มวัยสูงอายุ 42 ตัวอย่าง โดยการสุ่มตัวอย่างแบบหลายขั้นตอน (Multistage Sampling) สุ่มแจกแบบแบ่งชั้น ตามที่ได้จำแนกกลุ่มตัวอย่างไว้ คือ ทำการสุ่มแจกทีละคนเพื่อให้ผู้ตอบตอบเอง หรือผู้สอบถามเป็นผู้กรอกให้ และสุ่มแจกเป็นชุดไปตามกลุ่มตัวแทน

5. การวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถามโดยใช้สถิติพรรณนา (Descriptive Statistic) เพื่อการหา อัตราส่วนร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Mean) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และสถิติอนุมานหรือสถิติอ้างอิง (Inferential Statistics) เพื่อการวิเคราะห์ข้อมูลของกลุ่มตัวอย่างอ้างอิงกลับไปยังประชากร เพื่อแสดงว่า กลุ่มตัวอย่างดังกล่าวสามารถนำมาใช้เป็นตัวแทนให้กับประชากรในขอบเขตที่ยอมรับได้ สรุปผลการวิเคราะห์ แบบสอบถาม และนำเสนอผลที่ได้จากแบบสอบถามต่อผู้เชี่ยวชาญ โดยใช้แบบสัมภาษณ์ทำการสัมภาษณ์แบบ เจาะจง ใช้วิธีสัมภาษณ์เชิงลึก (Indept Interview) เพื่อขอรับคำแนะนำและข้อเสนอแนะในการพัฒนาเมือง พิษณุโลกที่มีสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมอันทรงคุณค่าให้เหมาะสมสอดคล้องกับแนวคิดการพัฒนาเมืองในปัจจุบัน และอนาคต

6. การวิเคราะห์ผลการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างผู้เชี่ยวชาญ ใช้การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) การวิเคราะห์วิจารณ์คุณค่าต่างๆ (Subjective Appraisal or Judgment) ที่เป็นปรากฏการณ์จากการ สัมภาษณ์ สรุปผล และอภิปรายผล

ขั้นตอนที่ 7 การสรุปผลการวิจัย เพื่อนำผลที่ได้จากการวิจัยไปเผยแพร่สู่สาธารณะ

โครงสร้างองค์ประกอบสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมเมืองพิษณุโลก

จากการศึกษาและวิเคราะห์บริบทในภาพรวมของเมืองพิษณุโลกที่ครอบคลุมเนื้อหาทาง ประวัติศาสตร์ ลักษณะทางด้านกายภาพ ด้านสังคม และด้านเศรษฐกิจ พบว่ามีแหล่งสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม ทั้งสิ้น 99 องค์ประกอบ จึงนำมาประมวลผลร่วมกับเกณฑ์การประเมินคุณค่าความสำคัญแหล่งสิ่งแวดล้อมทาง วัฒนธรรมเมืองพิษณุโลกในเบื้องต้น สามารถสรุปเป็นองค์ประกอบสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม อันที่จะสามารถ เชื่อมโยงและสะท้อนให้เห็นถึงเอกลักษณ์ภาพรวมของเมืองพิษณุโลกได้จำนวนทั้งสิ้น 39 องค์ประกอบ นำมาจัด กลุ่มที่มีความสัมพันธ์กันตามกรอบโครงสร้างสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมได้ ดังนี้

องค์ประกอบกลุ่มที่ 1 สิ่งแวดล้อมทางรูปธรรม

1. สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ (Natural Environment) สภาพทางกายภาพที่เกิดขึ้นเองตาม กระบวนการเปลี่ยนแปลงทางธรรมชาติ มี 5 องค์ประกอบ ได้แก่

1.1 ได้แก่

- แม่น้ำน่าน
- แม่น้ำแควน้อย
- คลองโคกช้าง
- บึงราชนก
- เขาสมอแครง

2. สิ่งแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้น (Man-made Environment) สภาพทางกายภาพที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์เป็นการปรับเปลี่ยนลักษณะทางธรรมชาติเพื่อดำรงชีวิต รวมถึงสิ่งปลูกสร้างที่มนุษย์ประดิษฐ์ขึ้นมาเพื่ออาศัยประโยชน์ต่างๆ มี 22 องค์ประกอบ จำแนกเป็น

2.1 ลักษณะทางภูมิสถาปัตยกรรม ได้แก่

- ภูมิทัศน์ย่านชุมชนเมืองเก่า
- ย่านชุมชนการค้า (ปี พ.ศ.2500)
- คูเมือง และกำแพงเมืองเก่า
- อุทยานประวัติศาสตร์พระราชวังจันทน์
- ภูมิทัศน์ถนนนเรศวร
- ภูมิทัศน์ถนนบรมไตรโลกนาถ

2.2 ลักษณะสถาปัตยกรรม ได้แก่

- วัดพระศรีรัตนมหาธาตุวรมหาวิหาร
- วัดราชบูรณะ
- วัดเจดีย์ยอดทอง
- วัดอรุณญิก
- วัดโพธิญาณ
- วัดจุฬามณี
- วัดวิหารทอง
- วัดศรีสุคต
- ศาลสมเด็จพระนเรศวร
- ศาลเจ้าแม่ทับทิม
- มัสยิดปากีสถาน
- อาคารกรมธนารักษ์ (ปี พ.ศ.2500)
- บ้าน จ.ส.อ.ทวี บุรณเขตต์
- อาคารสถานีรถไฟ
- อาคารที่ทำการป่าไม้(เดิม)

2.3 ลักษณะโครงสร้างเมือง ได้แก่

- รูปแบบการใช้ประโยชน์ที่ดินบริเวณย่านเมืองเก่า และย่านศาสนสถาน

องค์ประกอบกลุ่มที่ 2 สิ่งแวดล้อมทางนามธรรม

1. สิ่งที่เกี่ยวข้องกับบุคคลหรือกลุ่มคน (Human) เป็นสิ่งบอกเล่าสะท้อนเรื่องราวความเป็นมาที่สำคัญของสิ่งต่างๆ มี 3 องค์ประกอบ ได้แก่

- ประวัติความเป็นมาของเมืองพิษณุโลก
- การเป็นศูนย์กลางทางพระพุทธศาสนา
- ความยิ่งใหญ่แห่งการเป็นเมืองลูกหลวง และเมืองเอกในระดับภูมิภาค

2. สิ่งแวดล้อมที่เป็นกิจกรรมทางสังคม (Social Activity) มี 9 องค์ประกอบ จำแนกเป็น

2.1 แบบแผนในการดำรงชีวิต ได้แก่

- การดำเนินกิจวัตรประจำวันของพุทธศาสนิกชน

2.2 แบบแผนทางวัฒนธรรม ได้แก่

- ประเพณีสมโภชพระพุทธรูปชินราช	- ประเพณีสงกรานต์
- ประเพณีแข่งเรือยาว	- ประเพณีทอดผ้าป่าหัวเรือ
- งานแผ่นดินสมเด็จพระนเรศวรมหาราช	- การหล่อพระพุทธรูป
- การเล่นดนตรีมิ่งกละ	- การย่ำกลองบอกเวลา

ผลการวิจัย

จากการสำรวจความคิดเห็นกลุ่มตัวอย่างของประชากรเมืองพิษณุโลกด้วยแบบสอบถาม จำนวน 100 ตัวอย่าง จากกลุ่มวัยรุ่น 17 ตัวอย่าง กลุ่มวัยทำงาน 41 ตัวอย่าง และกลุ่มวัยสูงอายุ 42 ตัวอย่าง สามารถสรุปผลการวิเคราะห์การประเมินคุณค่าความสำคัญขององค์ประกอบสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมเมืองพิษณุโลกในภาพรวมได้ คือ สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมเมืองพิษณุโลกทั้ง 3 ด้าน ถูกรับรู้และให้คุณค่าความสำคัญอยู่ในระดับมากที่สุด โดยเรียงลำดับจากมากไปน้อยได้ดังนี้

ลำดับที่ 1 องค์ประกอบสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมเมืองพิษณุโลก ด้านสิ่งแวดล้อมนามธรรมได้รับการประเมินคุณค่าและความสำคัญในระดับ มากที่สุด ($\bar{x} = 4.37$, S.D. = 0.82) โดยองค์ประกอบที่ได้รับการประเมินคุณค่าความสำคัญในระดับ มากที่สุด คือ ประเพณีสมโภชพระพุทธรูปชินราช

ลำดับที่ 2 องค์ประกอบสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมเมืองพิษณุโลก ด้านสิ่งแวดล้อมรูปธรรมที่มนุษย์สร้างขึ้นนามธรรม ได้รับการประเมินคุณค่าและความสำคัญในระดับ มากที่สุด ($\bar{x} = 4.36$, S.D. = 0.79) โดยองค์ประกอบที่ได้รับการประเมินคุณค่าความสำคัญในระดับ มากที่สุด คือ วัดพระศรีรัตนมหาธาตุวรมหาวิหาร

ลำดับที่ 3 องค์ประกอบสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมเมืองพิษณุโลก ด้านสิ่งแวดล้อมรูปธรรมทางธรรมชาติ ได้รับการประเมินคุณค่าและความสำคัญในระดับ มากที่สุด ($\bar{x} = 4.26$, S.D. = 0.76) โดยองค์ประกอบที่ได้รับการประเมินคุณค่าความสำคัญในระดับ มากที่สุด คือ แม่น้ำน่าน

การประเมินคุณค่าความสำคัญขององค์ประกอบสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมเมืองพิษณุโลกจำแนกตามกลุ่มตัวอย่าง โดยเรียงลำดับจากมากไปน้อยได้ดังนี้

กลุ่มวัยรุ่น

ลำดับที่ 1 องค์ประกอบฯ ด้านสิ่งแวดล้อมรูปธรรมที่มนุษย์สร้างขึ้น ได้รับการประเมินคุณค่าและความสำคัญในระดับ มากที่สุด ($\bar{x} = 4.27$, S.D. = 0.80) โดยองค์ประกอบที่ได้รับการประเมินคุณค่าความสำคัญในระดับ มากที่สุด คือ ศาลสมเด็จพระนเรศวร

ลำดับที่ 2 องค์ประกอบฯ ด้านสิ่งแวดล้อมนามธรรม ได้รับการประเมินคุณค่าและความสำคัญในระดับ มากที่สุด ($\bar{x} = 4.27$, S.D. = 0.84) โดยองค์ประกอบที่ได้รับการประเมินคุณค่าความสำคัญในระดับ มากที่สุด คือ งานแผ่นดินสมเด็จพระนเรศวรมหาราช

ลำดับที่ 3 องค์ประกอบฯ ด้านสิ่งแวดล้อมรูปธรรมทางธรรมชาติ ได้รับการประเมินคุณค่าและความสำคัญในระดับ มากที่สุด ($\bar{x} = 4.21$, S.D. = 0.88) โดยองค์ประกอบที่ได้รับการประเมินคุณค่าความสำคัญในระดับ มากที่สุด คือ แม่น้ำน่าน

กลุ่มวัยทำงาน

ลำดับที่ 1 องค์ประกอบฯ ด้านสิ่งแวดล้อมนามธรรม ได้รับการประเมินคุณค่าและความสำคัญในระดับ มากที่สุด ($\bar{x} = 4.44$, S.D. = 0.82) โดยองค์ประกอบที่ได้รับการประเมินคุณค่าความสำคัญในระดับ มากที่สุด คือ ประเพณีสมโภชพระพุทธรชินราช

ลำดับที่ 2 องค์ประกอบฯ ด้านสิ่งแวดล้อมรูปธรรมที่มนุษย์สร้างขึ้น ได้รับการประเมินคุณค่าและความสำคัญในระดับ มากที่สุด ($\bar{x} = 4.36$, S.D. = 0.91) โดยองค์ประกอบที่ได้รับการประเมินคุณค่าความสำคัญในระดับ มากที่สุด คือ วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ

ลำดับที่ 3 องค์ประกอบฯ ด้านสิ่งแวดล้อมรูปธรรมทางธรรมชาติ ได้รับการประเมินคุณค่าและความสำคัญในระดับ มากที่สุด ($\bar{x} = 4.25$, S.D. = 0.79) โดยองค์ประกอบที่ได้รับการประเมินคุณค่าความสำคัญในระดับ มากที่สุด คือ แม่น้ำน่าน

กลุ่มวัยสูงอายุ

ลำดับที่ 1 องค์ประกอบฯ ด้านสิ่งแวดล้อมรูปธรรมที่มนุษย์สร้างขึ้น ได้รับการประเมินคุณค่าและความสำคัญในระดับ มากที่สุด ($\bar{x} = 4.38$, S.D. = 0.61) โดยองค์ประกอบที่ได้รับการประเมินคุณค่าความสำคัญในระดับ มากที่สุด คือ วัดราชบูรณะ

ลำดับที่ 2 องค์ประกอบฯ ด้านสิ่งแวดล้อมนามธรรม ได้รับการประเมินคุณค่าและความสำคัญในระดับ มากที่สุด ($\bar{x} = 4.33$, S.D. = 0.77) โดยองค์ประกอบที่ได้รับการประเมินคุณค่าความสำคัญในระดับ มากที่สุด คือ ประเพณีสมโภชพระพุทธรชินราช

ลำดับที่ 3 องค์ประกอบฯ ด้านสิ่งแวดล้อมรูปธรรมทางธรรมชาติ ได้รับการประเมินคุณค่าและความสำคัญในระดับ มากที่สุด ($\bar{x} = 4.28$, S.D. = 0.66) โดยองค์ประกอบที่ได้รับการประเมินคุณค่าความสำคัญในระดับ มากที่สุด คือ แม่น้ำน่าน

การอภิปรายผล

จากการวิเคราะห์ข้อมูลแบบสอบถามที่ได้ทำการสอบถามคนในพื้นที่ที่มีพื้นเพในการอยู่อาศัยภายในเมืองพิษณุโลกจำนวน 3 กลุ่มอายุ คือ กลุ่มวัยรุ่น กลุ่มวัยทำงาน และกลุ่มวัยสูงอายุรวม 100 ตัวอย่าง ซึ่งในภาพรวมทั้ง 3 กลุ่มอายุ สามารถที่จะรับรู้และประเมินคุณค่าความสำคัญขององค์ประกอบสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมด้านต่างๆออกมาได้อย่างใกล้เคียงกัน คือ ทั้งองค์ประกอบสิ่งแวดล้อมรูปธรรมทางธรรมชาติ องค์ประกอบสิ่งแวดล้อมรูปธรรมที่มนุษย์สร้างขึ้น และองค์ประกอบสิ่งแวดล้อมนามธรรม ต่างมีคุณค่าความสำคัญในระดับมากที่สุด ซึ่งแสดงให้เห็นว่า ไม่ว่าจะเป็นผู้คนในช่วงอายุใด ต่างก็ตระหนักถึงคุณค่า

ความสำคัญที่แสดงออกถึงเอกลักษณ์และอัตลักษณ์อันน่าภาคภูมิใจ เมื่อพิจารณาระดับคุณค่าความสำคัญในรายด้านตามกรอบโครงสร้างสิ่งแวดล้อมวัฒนธรรม พบว่า องค์ประกอบสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่มนุษย์สร้างสรรค์ขึ้นทั้งที่เป็นรูปธรรม เช่น วัดวาอาราม ศาสนสถานต่างๆ สถานที่ศักดิ์สิทธิ์ ฯลฯ และนามธรรม เช่น เทศกาล ประเพณี วิถีปฏิบัติต่างๆของสังคม เป็นองค์ประกอบสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมหลักของเมืองพิษณุโลก ที่สะท้อนให้เห็นภาพรวมเอกลักษณ์และอัตลักษณ์ที่เกิดขึ้นโดยมีความสัมพันธ์กันอย่างแน่นแฟ้นกลมกลืน เป็นสิ่งที่ผู้คนในเมืองพิษณุโลกตระหนักถึงคุณค่าและความสำคัญได้เป็นอย่างดี เนื่องจากการดำเนินวิถีชีวิตของคนในเมืองยังคงมีความเกี่ยวข้องและผูกพันอยู่กับกรอบทางขนบธรรมเนียมประเพณีอันเป็นที่ยึดเหนี่ยวของสังคมที่สืบทอดกันมาจนถึงในยุคปัจจุบัน

องค์ประกอบสิ่งแวดล้อมรูปธรรมทางธรรมชาติ ทั้ง 3 กลุ่มอายุ ให้คุณค่าความสำคัญสูงสุดที่สุด คือ “แม่น้ำน่าน” ซึ่งเป็นองค์ประกอบที่ได้รับการประเมินคุณค่าความสำคัญอยู่ในลำดับที่ 1 และเป็นองค์ประกอบทางธรรมชาติเพียงองค์ประกอบเดียวที่ถูกรับรู้และจัดอันดับให้อยู่ในกลุ่มองค์ประกอบสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมเมืองพิษณุโลก ที่มีคุณค่าความสำคัญสูงสุด ทั้งนี้เนื่องจากแม่น้ำน่านตั้งอยู่ในตำแหน่งใจกลางเมืองพิษณุโลก เป็นภูมิสัญลักษณ์ (Landmark) ที่สามารถสังเกตเห็นได้อย่างชัดเจนเปรียบเสมือนสายเลือดเส้นใหญ่กลางเมือง ที่หล่อเลี้ยงชาวเมืองพิษณุโลกมาช้านาน เป็นปัจจัยสำคัญในการดำเนินวิถีชีวิต ทั้งเป็นแหล่งอาหาร แหล่งน้ำ อุบะโคบริโกศ เส้นทางคมนาคมสัญจร และยังรวมไปถึงเป็นพื้นที่สำหรับงานกิจกรรมรื่นเริงตามเทศกาลและประเพณีต่างๆ ถึงแม้ในปัจจุบันแม่น้ำน่านจะไม่สามารถตอบสนองการดำเนินวิถีชีวิตได้อย่างเต็มประสิทธิภาพเหมือนในอดีต แต่ก็ยังเป็นองค์ประกอบที่ได้รับการตระหนักถึงคุณค่าความสำคัญสูงสุด

องค์ประกอบสิ่งแวดล้อมรูปธรรมที่มนุษย์สร้างขึ้น การให้คุณค่าความสำคัญสูงสุดมีความแตกต่างกัน คือ กลุ่มวัยรุ่นมีความคิดเห็นว่าศาลสมเด็จพระนเรศวรมีคุณค่าความสำคัญสูงสุด ส่วนกลุ่มวัยทำงานและวัยสูงอายุให้คุณค่าความสำคัญต่อองค์ประกอบที่เกี่ยวข้องกับศาสนสถานสูงสุด กล่าวคือตระหนักถึงคุณค่าความสำคัญของวัดพระศรีรัตนมหาธาตุและวัดราชบูรณะสูงสุดตามลำดับ สะท้อนเห็นถึงจิตวิญญาณของคนแต่ละกลุ่มที่มีวิถีคิดเปลี่ยนแปลงไปตามลักษณะกระแสของสังคมในปัจจุบัน กลุ่มวัยรุ่นมีวิถีคิดที่จะดำเนินชีวิต ตามแบบอย่างบุคคลสำคัญที่ได้รับการชื่นชม (Idol) ซึ่งก็คือ องค์สมเด็จพระนเรศวรมหาราช ผู้ทรงพระปรีชาสามารถ มีความเก่งกาจรอบด้าน ตั้งแต่สมัยที่ยังทรงพระเยาว์ ถือเป็นสมเด็จพระบุรพมหากษัตริยาธิราชที่ชาวเมืองพิษณุโลกและชาวไทยทุกคนมีความรักและความภาคภูมิใจเป็นอย่างยิ่ง สำหรับกลุ่มวัยทำงานและวัยสูงอายุนั้น เป็นช่วงวัยที่มีวิถีคิด วิเคราะห์เพื่อรับมือกับปัจจัยในมิติต่างอย่างลึกซึ้ง รู้จักเรียนรู้และสังขมประสบการณ์ในช่วงชีวิตที่ผ่านมาเพื่อให้การดำเนินวิถีชีวิตเป็นไปอย่างเหมาะสม สอดคล้องกับลักษณะทางสังคมภาพรวม

องค์ประกอบสิ่งแวดล้อมนามธรรม การให้คุณค่าความสำคัญสูงสุดมีความแตกต่างกัน คือ กลุ่มวัยรุ่นมีความคิดเห็นว่า งานแผ่นดินสมเด็จพระนเรศวรมหาราชมีคุณค่าความสำคัญสูงสุด เนื่องจากเป็นงานกิจกรรมระดับจังหวัดที่มีการจัดขึ้นอย่างยิ่งใหญ่ เพื่อสดุดีวีรกรรมขององค์สมเด็จพระนเรศวรมหาราชอย่างสมพระเกียรติ โดยมีระยะเวลาการจัดงานติดต่อกันหลายวัน ในการจัดงานจะมีการออกร้าน การจัดการแสดง แสง สี เสียงเทิดพระเกียรติสมเด็จพระนเรศวรมหาราช รวมถึงมีกิจกรรมมหรสพรื่นเริงต่างๆ ที่ส่งผลให้เกิดความสนุกสนาน เพลิดเพลิน สอดคล้องกับความต้องการทางด้านช่วงวัย สำหรับกลุ่มวัยทำงานและวัยสูงอายุต่าง

ตระหนักถึงคุณค่าความสำคัญของประเพณีสมโภชพระพุทธรูปชินราชสูงที่สุด เนื่องจากเป็นงานกิจกรรมที่มีชื่อเสียงระดับประเทศและเป็นกิจกรรมประเพณีที่จัดขึ้นสืบทอดกันมาอย่างช้านาน กิจกรรมต่างๆที่จัดขึ้นโดยรวมจะมุ่งเน้นไปทางด้านการศาสนา โดยประชาชนทุกคนที่เป็นชาวพุทธจะร่วมน้อมสักการะต่อองค์พระพุทธรูปชินราชเพื่อเป็นมิ่งขวัญ กำลังใจ และความเป็นสิริมงคล ซึ่งเป็นวิถีปฏิบัติของชาวพุทธตามขนบธรรมเนียมอันดีงามของสังคมเมืองพิษณุโลก

หากพิจารณาถึงการจัดลำดับคุณค่าความสำคัญร่วมกันขององค์ประกอบสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมทั้งหมดจะพบว่าองค์ประกอบที่ได้รับการให้คุณค่าความสำคัญในลำดับต้นๆจะเป็นองค์ประกอบสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมด้านรูปธรรมที่มนุษย์สร้างขึ้นประเภทวัดวาอารามเก่าแก่ โบราณสถานที่เป็นองค์ประกอบของเมือง และองค์ประกอบสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมด้านนามธรรมที่เกี่ยวกับงานประเพณีเทศกาลทางพระพุทธศาสนา

องค์ประกอบสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมที่ได้รับการให้คุณค่าความสำคัญในลำดับรองลงมา คือ สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมด้านรูปธรรมที่มนุษย์สร้างขึ้นประเภทอาคารสถานที่ต่างๆ ที่มีรูปแบบสถาปัตยกรรมแตกต่างกันไปจากวัดวาอาราม ซึ่งรูปแบบสถาปัตยกรรมของอาคารสถานที่ต่างๆ เหล่านั้น เช่น อาคารสถานีรถไฟพิษณุโลก อาคารที่ทำการป่าไม้เดิมถือเป็นรูปแบบสถาปัตยกรรมที่จะสะท้อนให้เห็นถึงจุดเริ่มต้นในยุคบุกเบิกของการพัฒนาเมืองพิษณุโลก โดยรับเอารูปแบบสถาปัตยกรรมของชาติตะวันตกเข้ามาประยุกต์ใช้ เพื่อให้เมืองพิษณุโลกมีความทัดเทียมกับประเทศที่มีอารยะ

องค์ประกอบสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมที่ได้รับการให้คุณค่าความสำคัญในลำดับท้ายๆ คือ สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมด้านรูปธรรมที่มนุษย์สร้างขึ้นประเภทย่านชุมชน ที่ไม่มีลักษณะเฉพาะสะท้อนให้เห็นอย่างชัดเจน และสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมด้านรูปธรรมทางธรรมชาติ

สิ่งที่ค้นพบจากการวิจัยการรับรู้และให้คุณค่าความสำคัญของประชากรที่มีพื้นเพ และประสบการณ์ในพื้นที่ต่อองค์ประกอบสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมเมืองพิษณุโลกด้วยการใช้แบบสอบถาม คือ ในภาพรวมเมืองพิษณุโลกยังคงเป็นเมืองสำคัญทางพระพุทธศาสนา การดำเนินวิถีชีวิตยังคงเป็นไปตามกรอบวัฒนธรรม และขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงามเฉกเช่นที่เคยเป็นมาแต่ในอดีตจวบจนถึงปัจจุบัน และจะยังคงอยู่สืบทอดต่อไปในอนาคต ทั้งนี้เนื่องจากเป็นสิ่งที่ได้รับการทำนุบำรุง ดูแลเอาใจใส่ และส่งเสริมอย่างต่อเนื่อง จนกลายเป็นเอกลักษณ์ที่มีความชัดเจนที่รับรู้กันโดยทั่วไป อันจะเป็นตัวบ่งชี้ให้เห็นถึงความเฉพาะตัวของเมืองพิษณุโลก

สำหรับสิ่งอื่นๆ ที่มีคุณค่าอยู่ในลำดับรอง ทั้งนี้อาจเป็นผลมาจากลักษณะสภาพทางกายภาพในปัจจุบันไม่เอื้ออำนวยให้เกิดการรับรู้ การเสื่อมสภาพขององค์ประกอบต่างๆไปตามกาลเวลา หรือการถูกเบียดเบียน บดบัง เปลี่ยนแปลง หรือถูกทำลายให้หายไป อันเป็นผลจากการพัฒนาที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องในปัจจุบัน จนไม่ได้มองถึงคุณค่าและความสำคัญทางประวัติศาสตร์ ความเป็นมาของเมืองที่มีรากฐานมาจากธรรมชาติ

ทัศนคติของผู้เชี่ยวชาญต่อการประเมินคุณค่าองค์ประกอบสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมเมืองพิษณุโลก

ผู้เชี่ยวชาญมีความคิดเห็นต่อกระบวนการค้นหา และการประเมินคุณค่าความสำคัญขององค์ประกอบสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมเมืองพิษณุโลกที่สอดคล้องกัน คือ มีความเหมาะสม เป็นไปตามมาตรฐานของกระบวนการศึกษาวิจัยอื่นๆในลักษณะเดียวกัน และมีความเห็นด้วยเป็นอย่างยิ่งในการนำกระบวนการมาประยุกต์ใช้กับประชาชนในพื้นที่ที่มีพื้นฐานการดำเนินชีวิตอยู่ในสังคมเมืองนั้นๆ เป็นการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมให้คนในชุมชนได้เป็นส่วนหนึ่งของความภาคภูมิใจในการสะท้อนเอกลักษณ์เฉพาะตัวของตนเองออกมา และเป็นจุดเริ่มต้นของการส่งเสริมให้ประชาชนในชุมชนรู้จักการให้คุณค่าความสำคัญขององค์ประกอบสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมต่างๆที่มีอยู่ภายในเมืองอันมีความสัมพันธ์ระหว่างกันอย่างแยกยาก

ข้อเสนอแนะสำหรับการพัฒนาเมืองพิษณุโลกที่มีสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมที่ทรงคุณค่าอย่างเหมาะสม

ข้อเสนอแนะการพัฒนาเมืองพิษณุโลกในระดับประชาชน

1. การสร้างความเข้าใจ โดยอาศัยองค์ความรู้เป็นสื่อในการแนะนำ และชี้ให้เห็นความสัมพันธ์คุณค่าความสำคัญขององค์ประกอบสิ่งแวดล้อมต่างๆทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรมที่มีอยู่ในท้องถิ่นของตน การสร้างความเข้าใจในกระบวนการ และวิธีการของการอนุรักษ์ และพัฒนาให้เกิดขึ้นอย่างถ่องแท้ เพื่อไม่ให้เกิดการพัฒนาที่เกิดขึ้นในระดับประชาชนเป็นการลดคุณค่า บิดเบือน หรือทำลายคุณค่าให้สูญหายไปเหมือนที่เคยเป็นมาในอดีต

2. การสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในทุกระดับต่อการพัฒนาและเปลี่ยนแปลง กระตุ้นความร่วมมือในการรวมกลุ่มเพื่อพิทักษ์รักษาองค์ประกอบสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมต่างๆ อันเป็นสิ่งที่สะท้อนให้เห็นถึงความเฉพาะตัวของโครงสร้างภาพรวมของเมือง

ข้อเสนอแนะการพัฒนาเมืองพิษณุโลกในระดับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

1. การสร้างความชัดเจนในการกำหนดแผนนโยบายทั้งการอนุรักษ์และการพัฒนาเมือง กล่าวคือ หน่วยงานจะต้องมีความชัดเจนต่อขอบเขตของการอนุรักษ์และพัฒนา ยุทธศาสตร์ และบทบาทของเมือง มีการกำหนดแผนการดำเนินงานที่เป็นรูปธรรมและต้องไม่เป็นการลดคุณค่า บิดเบือน หรือทำลายคุณค่าให้สูญหายไป โดยการกำหนดแผนนโยบายต้องตระหนักถึงพื้นฐานเอกลักษณ์ของเมืองและความสอดคล้องเชื่อมโยงกับแผนนโยบายของแต่ละหน่วยงานในระดับอื่นๆที่เกี่ยวข้อง และจะต้องยึดถือปฏิบัติอย่างเคร่งครัด ยกตัวอย่างเช่น การจัดทำแผนการอนุรักษ์และผังพื้นที่เฉพาะบริเวณพื้นที่เมืองเก่าพิษณุโลก และพื้นที่ใกล้เคียง หรือการกำหนดมาตรฐานการจัดการเพื่อการอนุรักษ์และพัฒนาพื้นที่ที่มีสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมอันทรงคุณค่าตั้งอยู่

2. การส่งเสริมให้ลักษณะทางกายภาพมีความชัดเจน ซึ่งเมื่อมีการกำหนดแผนนโยบายทั้งการอนุรักษ์และการพัฒนาเมืองที่ชัดเจนแล้ว ก็จำเป็นที่จะต้องสร้างความชัดเจนให้เกิดขึ้นเป็นรูปธรรม เพื่อให้เกิดการรับรู้โดยทั่วไปถึงเอกลักษณ์โครงสร้างของเมืองในลักษณะของการเป็นถิ่นที่ (Sense of place) ที่มีความเชื่อมโยงสัมพันธ์กันได้อย่างชัดเจนและถูกต้อง

3. การสร้างความร่วมมือระหว่างหน่วยงาน องค์กร และกลุ่มกิจกรรมต่างๆ เพื่อประสานความร่วมมือให้สอดคล้องระหว่างกันอย่างครอบคลุม ส่งเสริมให้เกิดความเข้มแข็งในการพิทักษ์รักษาคุณค่ามรดกวัฒนธรรมต่างๆไว้ตราบนาน

บทสรุป

การวิจัยเรื่องการศึกษาและประเมินองค์ประกอบสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมเมืองพิษณุโลก สรุปได้ว่า สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมเป็นความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งที่อยู่รอบตัวมนุษย์ทั้งที่เป็นรูปธรรม และนามธรรม ที่เกิดขึ้น ณ บริเวณพื้นที่ทางภูมิศาสตร์ สะท้อนให้เห็นการพัฒนาของสังคมมนุษย์ในภาพรวม สำหรับเมืองพิษณุโลกมีแหล่งสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมมากมาย โดยในภาพรวมองค์ประกอบสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมเมืองพิษณุโลก ด้านสิ่งแวดล้อมนามธรรม ที่ได้รับการประเมินคุณค่าและความสำคัญในระดับมากที่สุด คือ ประเพณีสมโภชพระพุทธรชินราช ด้านสิ่งแวดล้อมรูปธรรมที่มนุษย์สร้างขึ้น ที่ได้รับการประเมินคุณค่าและความสำคัญในระดับมากที่สุด คือ วัดพระศรีรัตนมหาธาตุวรมหาวิหาร และด้านสิ่งแวดล้อมรูปธรรมทางธรรมชาติ ที่ได้รับการประเมินคุณค่าและความสำคัญในระดับมากที่สุด คือ แม่น้ำน่าน

ในการวิจัยได้ให้ข้อเสนอแนะสำหรับการพัฒนาเมืองพิษณุโลกที่มีสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมที่ทรงคุณค่าอย่างเหมาะสมไว้ 2 ส่วน คือ ส่วนแรกเป็นข้อเสนอแนะการพัฒนาเมืองพิษณุโลกในระดับประชาคม มุ่งเน้นการสร้างเสริมความเข้าใจ โดยอาศัยองค์ความรู้เป็นสื่อในการแนะนำ และชี้ให้เห็นความสัมพันธ์คุณค่า ความสำคัญขององค์ประกอบสิ่งแวดล้อมต่างๆ และสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในทุกระดับต่อการพัฒนาและเปลี่ยนแปลงเมืองพิษณุโลก

และส่วนที่สองเป็นข้อเสนอแนะการพัฒนาเมืองพิษณุโลกในระดับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง โดยการสร้างความชัดเจนในการกำหนดแผนนโยบายทั้งการอนุรักษ์และการพัฒนาเมือง ตระหนักถึงพื้นฐานเอกลักษณ์ของเมืองและความสอดคล้องเชื่อมโยงกับแผนนโยบายของแต่ละหน่วยงานในระดับอื่นๆที่เกี่ยวข้อง การส่งเสริมให้การพัฒนาลักษณะทางกายภาพมีความชัดเจน เพื่อให้เกิดการรับรู้โดยทั่วไปถึงเอกลักษณ์โครงสร้างของเมืองในลักษณะของการเป็นถิ่นที่ (Sense of place) และการสร้างความร่วมมือระหว่างหน่วยงาน องค์กร และกลุ่มกิจกรรมต่างๆ เพื่อประสานความร่วมมือให้สอดคล้องระหว่างกันอย่างครอบคลุม ส่งเสริมให้เกิดความเข้มแข็งในการพิทักษ์รักษาคุณค่ามรดกวัฒนธรรมต่างๆให้คงอยู่สืบไป

เอกสารอ้างอิง

ภาษาไทย

กรมศิลปากร. (2543). **แผนแม่บทเมืองพิษณุโลก**. กรุงเทพฯ: สมาพันธ์.

กฤตติกา บุญศิริ. (2559). "การศึกษาโครงสร้างและองค์ประกอบของเขตเมืองเก่าแพร่ เพื่อการอนุรักษ์บริบท

เมืองประวัติศาสตร์." **วารสารวิชาการ Veridian E-Journal** ปีที่ 9, ฉบับที่ 3

(กันยายน – ธันวาคม) : 1842 -1858

จิราภรณ์ สถาปนาวรรณนะ. (2552). "ประวัติศาสตร์เมืองชุมทาง กรณีศึกษาเมืองพิษณุโลก." **วารสารสมาคม**

ประวัติศาสตร์: 52-82.

ชุตินันท์ สาแก้ว. (2557). "การศึกษาหลักฐานทางประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐานและการพัฒนาเมืองนครปฐม เพื่อ

การวางแผนอนุรักษ์และพัฒนาชุมชน." **วารสารวิชาการ Veridian E-Journal** ปีที่ 7, ฉบับที่ 3

(กันยายน – ธันวาคม) : 1265 -1283

- ชุติมา สุรเชษฐพงษ์. (2554). “โครงสร้างและองค์ประกอบของเอกลักษณ์สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมเมือง
เขียงคาน.” วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาวิชาการวางแผนชุมชนเมืองและสภาพแวดล้อม
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ธิดา สารยา. (2539). **ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น : ประวัติศาสตร์ที่สัมพันธ์กับสังคมมนุษย์**. กรุงเทพฯ: เมือง
โบราณ.
- ธีระวัฒน์ แสนคำ. (2554). “เมืองพิษณุโลก ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของหัวเมืองใหญ่ ภายใต้โครงสร้างอำนาจรัฐ
แบบจารีต.” วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ปราณี แจ่มขุนเทียน. (2534). **ประวัติศาสตร์และโบราณคดี เมืองพิษณุโลก**. พิษณุโลก: สุรสิทธิ์กราฟิก.
- ปราณี แจ่มขุนเทียน. (2536). **แนวทางอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมเมืองพิษณุโลก**. เชียงใหม่: ส.ทรัพย์การ
พิมพ์.
- ปรานอม ต้นสุขนันท์. (2556). **การอนุรักษ์ชุมชนเมือง**. เชียงใหม่: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยแม่โจ้
- พิเศษ เจียจันทร์พงษ์. (2545). “จากสองแควมาเป็นพิษณุโลก.” **ศาสนาและการเมืองในประวัติศาสตร์สุโขทัย-
อยุธยา**. กรุงเทพฯ: มติชน.
- วศิน อิงคพัฒนากุล. (2548). **การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมธรรมชาติ และมรดกทางวัฒนธรรม**. นครปฐม: โรงพิมพ์
มหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาเขตพระราชวังสนามจันทร์.
- วิมลสิทธิ์ ทรายากูร. (2541). **พฤติกรรมมนุษย์กับสภาพแวดล้อม**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย.
- ศรีศักร วัลลิโภดม. (2546). **ลุ่มน้ำน่าน ประวัติศาสตร์โบราณคดีของพิษณุโลก “เมืองเอกแตก”**. กรุงเทพฯ:
มติชน.
- ศรีศักร วัลลิโภดม. (2551). **ความหมายของภูมิวัฒนธรรม การศึกษาจากภายในและสำนักของท้องถิ่น**.
กรุงเทพฯ: มูลนิธิเล็ก-ประไพ วิริยะพันธุ์.
- สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ และคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร (2549).
แนวทางการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรม. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.
- สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. (2554). **ชุดความรู้ด้านการอนุรักษ์ พัฒนาและ
บริหารจัดการเมืองเก่า เล่มที่ 1 ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับเมืองเก่าในประเทศไทย**. กรุงเทพฯ.
_____. (2554). **ชุดความรู้ด้านการอนุรักษ์ พัฒนาและบริหารจัดการเมืองเก่า เล่มที่ 2 แนวคิดและ
หลักเกณฑ์โดยทั่วไปเกี่ยวกับการอนุรักษ์ พัฒนา และฟื้นฟูเมืองเก่า**. กรุงเทพฯ.
- _____. (2548). **ระบบเพื่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม**. กรุงเทพฯ: สำนักงานนโยบายและแผน
ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม.
- สิทธิพร ภิรมย์รัตน์. “การอนุรักษ์ชุมชนเมืองและสภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรม : แนวคิดหลักการและเหตุผล.”
วารสารหน้าจั่ว 20, (พ.ศ. 2546-2547): 40-50.

- _____. (2541). การวางแผนและผังชุมชนเมือง : ประสบการณ์ของสหรัฐอเมริกา. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
- _____. (2553). การวางแผนด้านกายภาพ : physical planning. กรุงเทพฯ: ภาควิชาการออกแบบและวางผังชุมชนเมือง มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- _____. (2555). การวางแผนชุมชนเมืองและสภาพแวดล้อม. กรุงเทพฯ: ภาควิชาการออกแบบและวางผังชุมชนเมือง มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- สุรัสดา นิปริยาย. (2543). “แนวทางการอนุรักษ์เมืองเก่านครศรีธรรมราช.” วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต สาขาวิชาการวางผังเมือง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ภาษาต่างประเทศ

- Garnham, Harry L. (1985). **Maintaining the spirit of place : A Process for the preservation of town character.** Mesa: PDA.
- Lynch, Kevin. (1960). **The images of the city.** Cambridge.MA : The M.I.T. Press.
- World Heritage Convention. (1997). **Old Town of Lijiang** [Online]. Accessed February 23, 2014. Available from <http://whc.unesco.org/en/list/811>.